ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
Том 80, 1987
ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE D'HISTOIRE
Tome 80, 1987

СТО ГОДИНИ СПЕЦИАЛНОСТ ИСТОРИЯ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

РУМЕН ДОНКОВ

На 1 октомври 1888 г. с откриването на Висш педагогически курс в София се поставя началото на висше образование в България. На следната година със закон висшият курс се преименува във Висше училище, а след още 15 години - през 1904 г. - в Университет.

Започнал в 1888 г. само с едно историко-филологическо отделение, днес, 100 години след началото, Софийският университет е модерен съвременен институт за подготовка на висши кадри в различни специалности. Израснал като автономно учреждение, Университетът в София винаги е бил мерило за нивото на образование, наука и култура в България.

В рамките на Университета още при самото създаване като висш курс се преподават исторически дисциплини, които, обединени в т.нар. „Исторически клон“, са първите крачки в изграждането на висше историческо образование. Пътят на специалност история в Университета следва общото му развитие. Два са основните периода в историята на Университета, в това число и на специалност история. Хронологическа граница между тях е установяването на отечественофронтовска власт в страната през 1944 г. и последвалата „културна революция“, която постави образованието, включително и висшето, на социалистически основи. В двата, почти еднакви по продължителност полувековни периода историческото образование и специалност история се развиват в противоположни по характер обществено-политически системи. Петдесет и шест години специалност история организационно е част от Историко-филологическия факултет (до 1892 г. историко-филологическо отделение). През втория основен период от 1944 до 1988/9 г. в структурно и функционално отношение специалността търпи сериозни промени. Първата голяма структурна реорганизация е от 1951 г., когато след отделяне на филологическите специалности се формира нов Философско-исторически факултет със

специалности философия, история и педагогика. Втората - по-съществена и, разбира се, с по-значими последствия е реконструкцията от 1972 г., когато в Университета се създава самостоятелен Исторически факултет. В него специалността се развива и до днес.

Историческите ретроспекции, преследващи институционното развитие на структурните части на Университета, не се радват на значим афинитет от страна на изследователите. В най-общ план това се отнася и за изследвания, свързани изобщо с историята на Университета. Наблюденията показват, че документалните източници за историята на Софийския университет по-пълно са представени за първите 56 години от съществуването му. За периода след 1944 г., независимо че в града е формиран фонд на Университета, отсъствието на учрежденски университетски архив е причина за спорадичното му и непълно попълване. И ако тази изворова стерилност е типична за Университета, още по-отегчаваща е преценката за състоянието на документалните фондове на отделните факултети и специалности. Тази слабост се откроява отчетливо и в разработките в настоящия том, очертаващи развитието на отделните катедри на Историческия факултет.

Следващите редове са опит за общ систематичен преглед на развитието на специалност история. Те не вършат работата на указател, както и не претендират за отсъствието на пропуски. Безспорно липсата на организационно обособен Исторически факултет до 1972 г. принуждава развитието на специалността до тази година да се проследява в контекста на общоуниверситетската история или тази на факултета, чрез който специалността е била представяна.

Възприетият структурно-функционален подход при периодизиране развитието на специалност история задължава особено да се представи пътят, който извървя специалността от 1888 до 1944 г., след това от 1944 до 1972 г. и от 1972 до 1988 г.

* * *

Далеч преди откриването на Висшия педагогически курс, поставил основите на университетското образование, проблемът за необходимостта от висше училище се дискутира в средите на българската интелигенция и просветните дейци. Още през 1880 г. по предложение на Константин Иречек, тогава гл. секретар в Министерството на народното просвещение, в създадения „Основен закон за училищата в българското княжество“ е включен член 69, с който се повдига въпросът за откриване на висше училище или университет[1]. През следващата година вече като министър на просветата в едно от изложенията върху учебното дело в княжеството Иречек отново поставя въпроса за откриване на специално висше училище. В края на 1884 г. народният представител Тодор Иванчев внася в парламента предложение за отк-

риване на висш педагогически курс, в който ще се подготвят учители за трикласните училища[2]. Идеята не се реализира, защото проблемите около Съединението са причина за изоставяне на редица проекти, включително и този. За необходимостта от висше училище не по-различни са убежденията и отвъд границата на княжеството, в Източна Румелия[3]. Въпреки че многобройните свидетелства за практическо разрешаване на нуждата от висше училище не кулминират в избистрена програма, идеите се движат около необходимостта от откриване на висши курсове по история, философия,литература и право. Несъмнена е нуждата от административно-бюрократични и учителски кадри за страната по тези специалности.

През 1887 г. дългогодишните дискусии и проекти, създадени на различни нива, се увенчават с първата практическа стъпка - в бюджета на Министерството на народното просвещение за 1888 г. се заделя сумата от 5000 лв. за педагогически курс в София. За провеждането му се изработва наредба, после втора, като авторите Иван Шишманов с екип от Министерството на народното просвещение и учителите от Софийската класическа гимназия Любомир Милетич и Иван Георгов се стремят бъдещият курс да има характеристика на висше училище[4].

На 3 септември 1888 г. с обявление в Държавен вестник се съобщава за откриването на историко-филологическо отделение на Висшия педагогически курс[5]. Датата 3 септември 1888 г. и това официално съобщение би трябвало да се приемат за начало в историята на Софийския университет и висшето образование в България. Няколко дни по-късно са отпечатани, а през октомври и официално публикувани Временни правила за Висшия педагогически курс в София[6]. В тях се отбелязва, че курсът на първо време се открива с едно историко-филологическо отделение, което ще подготвя студенти в три главни дисциплини (специалности) - философия, история и славянска филология.

Открит на 1 октомври 1888 г., Висшият педагогически курс започва занятията си с четирима редовни преподаватели - Александър Теодоров, Любомир Милетич, Иван Георгов, Станимир Станимиров, и трима извънредни - Никола Михайловски, Йосиф Ковачев и Иван Данев. Броят на студентите е 43, от които 28 по история и 15 по славянска филология. Изборът на специалност е зависел от предпочитанията на студентите. Тези предпочитания определят и изключително историческата насоченост на висшия курс.

В първия учебен план за висше образование предметите са разпределени в две групи. Общите - педагогика, психология и социология (факултативно), са задължителни за двете специалности история и славянска филология. А за така наречения „Исторически клон", или специалност история, Съветът на преподавателите на 30 септември 1888 г. обявява за задължителни дисциплини история на източните народи, начала на културата, обща славянска етнография и диалектология[7]. В програмата на курса се предвиждат две изпитни сесии и тре-

та за защита на дипломна работа. Без да получи силата на официално разпореждане, Съветът на преподавателите има идеята завършилите висшия курс да получават титлата лисансие[8].

Лекциите по история във Висшия педагогически курс започват с история на източните народи. Четат се от Станимир Станимиров[9]. Другият основен исторически курс „Обща славянска етнография и диалектология" се води от Александър Теодоров[10]. Не трябва да се забравя, че отсъствието на точна деференциация в задачи и предмет на отделните дисциплини (слабост, типична за българското образование в края на миналия век) предизвикват и в преподаванията на общите предмети силен „исторически уклон". Това е допълнителна причина специалността история във Висшия педагогически курс да определя физиономията му.

Висшият курс е на пряко подчинение на Министерството на народното просвещение. Ръководството на курса е поверено на Съвет от редовни и извънредни преподаватели начело с председател, избиран в края на учебната година измежду редовните. Той се утвърждава от министерството и представя Висшия педагогически курс пред обществото и властите, като „следи за срочното изпълнение на закони, правилници и министерски разпоредби относно курса". В компетенциите на Съвета на преподавателите не влизат само учебни и дисциплинарни въпроси. Статутът му предвижда още „дебати по научни въпроси и разглеждане на научни съчинения"[11]. Така още с първите си стъпки висшето образование у нас, включително това по история, си поставя за задача не само подготовката на учителски кадри, а и научни сили на местна национална почва.

Началото на първата учебна година е съпроводено с плахи стъпки по уреждане на учебния процес, с много грижи и вълнения на преподавателите, но заедно с това и с големи надежди. В Съвета на преподавателите се обсъжда проблемът за посещаемостта. За студентите, всички без изключение стипендианти, се въвеждат присъствени книги. За увеличаване мащабите на курса се полагат усилия чрез приемането на нови редовни студенти. В историческия клон на Висшия педагогически курс се приемат и първите извънредни студенти (волнослушатели)[12].

В края на 1888 г. в историко-филологическото отделение се полага началото на библиотечна сбирка чрез приемане на дубликатите от Народна библиотека. От друга страна, Министерството на просвещението осигурява литографен апарат, който размножава лекциите на преподавателите в курса[13].

Цялата тази дейност, макар все още доста скромна, създава предпоставките за превръщане на курса във Висше училище. Въпросът се урежда само два месеца след откриването на педагогическия курс, когато проект за Закон за Висше училище, разработен от Иван Шишманов, е внесен на 7 декември 1888 г. в Народното събрание.

Законът е гласуван и приет без изменения на 8 декември 1888 г. и влиза в сила от 1 януари 1889 г.[14]. Той не определя отдели или факултети, като оставя широки врати за тяхното откриване. Законът не определя и срокове на обучението. В тон с европейските образователни системи предишният председател на Съвета на преподавателите се преименува в ректор със същите права и задължения. За пръв ректор на Висшето училище с все още единствено, историко-филологическо отделение е избран Александър Теодоров - Балан.

Независимо от липсата на средства и ниските преподавателски заплати[15] Съветът на преподавателите прави усилия за привличане на първокласни лектори. Най-нуждаеща се от преподаватели е специалността история. След сондажи през март 1889 г. Висшето училище предлага договор на известния руски професор по обща история Михаил Драгоманов[16]. На мястото на Станимир Станимиров Михаил Драгоманов чете последователно курсове по История на източните народи, История на Гърция и История на северозападните народи.

Есента на 1889 г. към Висшето училище се открива и втори - физико-математически отдел. Съставянето на нови учебни планове дава възможност за разширяване на четенията и в специалност история. На 28 юли 1889 г. Министерският съвет одобрява предложението на Висшето училище за увеличаване курса на обучение на три години. Съобразно новия тригодишен учебен план за специалност история общи задължителни предмети стават: гръцки език, латински език, френски или немски език (факултативно), българска история, история на българската литература, педагогика, логика и психология. Специалните предмети също се увеличават. Те са: Всеобща история, Всеобща история на литературата, География и Етнография, История на философията [17].

Увеличаването на общите и специални курсове позволява привличането на още един историк - Димитър Агура[18], който от началото на втората учебна година чете Римска история. Напускането на Станимир Станимиров от 1 октомври 1889 г. отново поставя специалността история само с двама преподаватели - Димитър Агура и Михаил Драгоманов. Стремежът на Висшето училище да засили историческото направление чрез привличане на преподаватели отвън дълго време не носи успех поради финансови ограничения. Ниското заплащане на преподавателския труд и високите изисквания към него не предразполагат българската интелигенция към безкористна пожертвователност. По тази причина четенията по българска история продължават да чакат своя лектор.

През цялата втора учебна година Съветът на преподавателите на Висшето училище обсъжда правилника за прилагане на новоприетия закон. След гласуването му правилникът със своите 79 параграфа, разположени в осем отдела (общи основи,ректор, преподаватели, Съвет

на преподавателите, приемане на ученици, учение и празници, изпити и свидетелства, училищна дисциплина), е първа стъпка за преход от висше училище към Университет[19]. Според него всяка година се избира ректор поред от отделенията, който е длъжен в края на учебната година да представя отчет пред министерството и Съвета на преподавателите. Последният вече е преименуван в Академичен съвет. Определено е времетраенето на учебната година (от 1 октомври до 29 юни), която се дели на два семестъра - зимен и летен. Изпитите по време на семестъра са контролни, а в края на обучението окончателни. След дълго обсъждане Академичният съвет решава да се създаде и длъжността декан и факултетни съвети, но по редица причини решенията влизат в сила чак в 1892 г.[20].

През втората учебна година в специалността история се учат 36 студенти. Доброто представяне на студентите на годишните изпити и желанието за наука са аргументи, с които Академичният съвет в рапорта си до Министерството на народното просвещение пледира за увеличаване на обучението от 3 на 4 години. Предложението не получава отговор. То трябва да чака до 1894 г.

След три години учебни занимания през юли 1891 г. от Висшето училище излизат първите випускници. От 35 завършили историко-филологическото отделение 21 завършват специалност история.

Амбицията на Висшето училище да догонва европейските образци в образованието довежда през 1892 г. до откриването на трети юридически отдел. С промяна в правилника от февруари 1892 г. отделенията вече се наричат факултети. В Историко-филологическия факултет основна специалност продължава да бъде история. През тази четвърта година от съществуването на факултета студентите историци са 59 (I курс - 11, II - 20, III - 28)[21]. Подготовката им се осъществява по учебния план от 1889 г.

Нова стъпка в развитието на висшето образование и специалност история е законът за Висшето училище от 1894 г. В значителна степен той е дело на Константин Величков - широко известен като писател, общественик и културен деец - министър на народното просвещение в кабинета на Народната партия след 18 май 1894 г.

Законът за Висшето училище от 1894 г. се базира на натрупания опит и искане на Академичния съвет за юридическо оформяне, за самостоятелен статут на училището. В годишния си рапорт от юли 1894 г. до Министерството на народното просвещение преподавателите настояват училището да се постави на основи на каквито почиват немските университети, да се предвиди със закон разпределението на катедрите по факултети, да се избират декани, да се даде автономия на училището, като управлението му се поеме изцяло от Академичния съвет, чийто членове ще се избират от факултетните съвети. Назначаването на преподаватели да става само по препоръка на Академичния съвет въз основа на научна продукция.

Законът е приет на 22 ноември 1894 г.[22]. Според него Висшето училище се разделя на три факултета, а те от своя страна на клонове. С влизането в сила на този закон вече може да се говори за направление или специалност история и география и Историко-филологическия факултет без предишните условности.

Законът от 1894 г. определя по нов начин и преподавателския състав, давайки му академични титли, като го разделя на три категории - редовни професори, извънредни професори и доценти.

Правилникът за прилагане на закона от 1894 г. се изработва в продължение на две години и е утвърден от княза чак през октомври 1896 г.[23]. В него се определят точно прерогативите на Академичния съвет, ректора, проректора, деканите и продеканите. За пръв път се въвежда и определя понятието катедра, като се поставя изискването (на практика пожеланието) съобразно европейския модел катедрата да се олицетворява от редовен професор. В правилника се определят и направленията, по които се дава образование в отделните факултети. В Историко-филологическия факултет освен история и география се обособяват славянска филология, литература, философия и педагогика.

Значителни промени се извършват и в учебните планове. В общия за Историко-филологическия факултет учебен план, приет през 1896 г., за направление история и география се определят като специални и задължителни дисциплините всеобща история, българска история, география, етнография и археология[24]. Курсът ще се счита за завършен при осем признати семестъра или полугодия. Изпитите са полугодишни, акедемични и държавни. След полагане на последните пред специална комисия студентът на тържествен акт на училището (провежда се от 1890 г.)[25] се удостоява със званието магистър.

За стимулиране на научните изследвания за студентите историци от 1896 г. се въвежда задължителна курсова работа, чрез която да се демонстрира познаване на епоха, извори и литература при пълна свобода в избора на темата[26]. За практическото осъществяване на това изискване се приема правилник за асистентите, а през април 1897 г. и правилник за новосъздадения исторически семинар[27]. За последния в протоколите на Академичния съвет се отбелязва, че ще стимулира обсъжданията, четенията на реферати и създаването на самостоятелни научни изследвания в областта на всеобщата и българската история[28].

Увеличеният брой дисциплини и хорариум в специалност история и география в края на миналия век отново поставят с острота въпроса за преподавателите. След смъртта на Михаил Драгоманов през 1895 г. в специалността остават само редовният професор Димитър Агура и частният доцент по антична археология Вацлав Добруски. На мястото на Михаил Драгоманов през 1895 г. като извънреден преподавател, а от 12 декември 1896 г. като редовен доцент по българска история е назначен върналият се от специализация в Берлин Васил Николов Златарски. Няколко години по-късно в специалността,

след като на 1 юли 1899 г. е избран за редовен доцент, започва да чете лекции по всеобща история Гаврил Кацаров. Спорадичните и трудни за осъществяване назначения във Висшето училище не способствуват за бързото развитие на специалност история. Нуждата от млади научни кадри се увеличава значително, когато дългогодишните усилия за демократизиране на висшето образование през 1901 г. се увенчават с успех и се допускат в аудиториите и завършилите гимназии девойки[29]. През учебната 1902/1903 г. в специалността има записани 24 студентки.

Лошото материално положение на преподавателския състав заставя Академичния съвет да вземе противоречащо на закона вътрешно решение и от 1902 г. да определи твърди щатни места за преподавателите. Заплатата, която Академичният съвет определя на редовен професор, е 7200 лв. годишно, на извънреден професор - 6000 лв., а на доцент - 4800 лв.[30]. В следващите години, по-добре осигурени материално, преподавателите във Висшето училище се откъсват от учителското си положение, статутът им се оказва вече привлекателен и конкурсно задължим.

В началото на 1902/1903 учебна година Историко-филологическият факултет вече има 12 катедри, обслужвани от 12 редовни професори, 6 доценти и 5 лектори. Историческите катедри в него са 5, от които две са смесени. Това са:

- Катедра по стара история и история на източните народи;
- Катедра по средна история;
- Катедра по българска история и история на балканските народи;
- Катедра по класическа филология и археология;
- Катедра по география и етнография[31].

На 26 януари 1904 г. с указ се публикува нов закон за университета, който влиза в сила от 1 октомври 1904 г.[32]. С него Висшето училище се преименува в Университет. Факултетите остават три. Висшето историческо образование в България става университетско. Нарастват възможностите на Университета, в т.ч. и на Историко-филологическия факултет. През 1905 г. Академичният съвет приема наредба за осигуряване на специализации за изявени студенти[33]. Първи стипендиант от специалност история по тази наредба е Светозар Георгиев, който между 1905/1909 г. специализира обща история в Берлин, Фрайбург, Грайсфилд и Мюнхен.

През 1906 г. в Историко-филологическия факултет се приема нов учебен план, който обособява историята като самостоятелна специалност, изваждайки от нея географската специализация[34].

От 1906 до 1972 г., когато се обособява самостоятелен исторически факултет, специалността ще се бори и на моменти ще разполага със значителна автономия и хетерогенните структури, към които принадлежи. Тежненията за обособяване на историческите специалности намират израз в Закона за народното просвещение от 1909 г., в който успоредно със заложеното увеличаване на катедрите в Исто-

рико-филологическия факултет от 16 на 18 е трансформирано и историческото образование чрез създаване на специалност по история и археология. Тя се осигурява от регламентираните още чрез закона от 1904 г. четири исторически катедри:

- Катедра по българска история;
- Катедра по история на балканските народи;
- Катедра по история и археология на източните и класически народи;
- Катедра по средна и нова история[35].

Законът за народното просвещение от 1909 г. бележи етап в образователната политика на българската държава. Дълго време той ще бъде основният нормативен документ, който регулира отношенията между културните институти в страната, тяхната вътрешна организация. На негова база в следващите години се издават многобройни наредби и правилници. След дълги дискусии през лятото на 1910 г. Академичният съвет на Университета приема „Общ университетски правилник". Той има многопланов характер. Стремежът на академичните власти е да обхванат цялостно структурно и функционално всички дейности в Университета. Работата по университетския правилник продължава повече от година и половина. В нея са ангажирани и трите факултетни съвета под ръководството на деканите, които от своя страна са и последни редактори на проекта. В седем глави, в 85 параграфа са отразени правата, задълженията и изискванията към ръководните и изпълнителните органи на Университета, както и дейностите, осигуряващи нормално функциониране на учебно-преподавателската и научната работа на отделните звена.

Общият университетски правилник в своите предходни разпоредби отменя правилника от 1905 г. и обявява влизането си в сила от 20 септември 1910 г. По отношение на академичния състав правилникът въвежда задължително конкурсите, хабилитирането да става изрично чрез хабилитационен, а не дисертационен труд, учебната натовареност на професорите и доцентите се определя на не по-малко от 6 часа седмично.

Успоредно с Общия правилник се разработва и „Правилник за дисциплината в Университета". Според него целите на студентите са „единствено занимание с учебна и научна дейност". Новият дисциплинарен правилник забранява студентските събрания с политически характер, ограничава свободата на мнения по политически и дори общообразователни проблеми[36]. Правилникът повдига много проблеми, особено за хуманитарните специалности. В тях ограниченият консервативен подход към научните дисциплини от страна на преподавателското тяло е причина за чести конфликти както в аудиториите, така и в кулоарите на Университета.

Твърде важен момент в развитието на Университета и неговия

най-изявен Историко-филологически факултет в първите години след преодоляването на кризата от 1907 г. е навлизането и изявата на т. нар. второ поколение научно - преподавателски кадри. В периода 1902-1912 г. след успешни конкурси в Историко-филологическия факултет са назначени Йордан Иванов, Стоян Романски, Боян Пенев, Георги Дерманчев, Богдан Филов. Това са научни работници и преподаватели, които в следващите две десетилетия ще дават тон в научния живот на страната. Не трябва да се забравя, че до 1911 г. все още Българската академия на науките съществува като институт чрез нередовни издания и ограничената дейност на Българското книжовно дружество.

През 1908 г. по предложение на Историко-филологическия факултет Академичният съвет на Университета се занимава с отдавна наболелия проблем за учебните помагала и научната литература. През 1908/1909 учебна година библиотеката на историческия семинар притежава само 1000 тома - крайно недостатъчни за подготовката на студентите или за сериозни научни изследвания[37]. След разисквания през 1909 г. частично разрешаване на проблема се вижда в издаването на специфична „Университетска библиотека", чийто правилник предвижда улеснения при издаване на преводна, учебна и монографична литература[38]. Отбелязва се и възможността за научни изяви на студентите. Чрез „Университетска библиотека" до 9 септември 1944 г. се изявяват и голяма част от преподавателите историци. Достатъчно е само да се споменат трите тома „Нова и най-нова история" на доц. Георги Дерманчев, „Увод в изучаване новата и най-нова история" от проф. Пьотър Бицили, „Византийски текстове" - подбрани от проф. Петър Мутафчиев, и т.н.

През второто и средата на третото десетилетие на века за Университета и отделните факултети функционира общ учебен план, в който търпят промени не само учебните програми на отделните дисциплини. Тези промени не се отразяват на програмата за университетските изпити, която дава най-точна представа за получаваното образование. Последното изхожда от задължително четиригодишно, осемсеместриално обучение, чиито резултати се отразяват в два университетски изпита. Първият се осъществява след четири завършени семестъра, вторият - след осем. Записването за следване за всеки семестър има относителна самостоятелност. Оценките на университетските изпити са по петобална система, а провеждането им в писмен и устен вид. Според програмата общите изисквания са при първия университетски изпит писмената работа да се зададе по обща тема от предметите, влизащи в изпитите. За втория университетски изпит студентите представят два месеца по-рано писмен научен реферат по своята специалност. Изпитната програма за специалност история е следната:

Първи университетски изпит. История на източните народи и на

Гърция, Средна история, Българска история, Обща география и обща славянска етнография, Латински и старогръцки (за некласици), един от новите езици. Втори университетски изпит - Римска история, Нова и най-нова история, История на един от балканските народи, География на българските земи[39].

Правилникът за университетските изпити изисква повтарянето им, ако по половината предмети оценките са слаби. За всяка от дисциплините в университетския изпит се регламентира време за провеждането му до 45 мин.[40].

Дисциплините в университетските изпити включват знания по широк кръг проблеми, обикновено разглеждани в отделни лекционни или практически курсове. Така изпитът по история на източните народи и на Гърция се базира на четения по стара история на източните народи в две части, политически теории в стара Гърция, история на Гърция, четене и обяснение на исторически паметници.

Балканските и Първата световна война разстройват изградената схема на историческо образование. Общата мобилизация от 17 септември 1912 г. е причина за преустановяване на заниманията през зимния семестър на 1912/1913 г. Лекциите от зимния семестър с известни съкращения и промени се четат през летния, когато Университетът функционира със съкратен брой преподаватели и студенти. Историческите катедри се справят със задълженията си и предвидените по учебен план лекции[41].

Началото на учебната 1913/1914 г. е значително по-спокойно и Академичният съвет взема решение да се признае по един войнишки семестър на свиканите под знамената.

От началото до края на Първата световна война Историко-филологическият факултет и специалност история продължават да функционират независимо от намаления брой часове и преподаватели. Не се наблюдават и отклонения от средния брой на завършващите специалността студенти[42]. По-скоро любопитно е да се отбележи щурмът на девойките в Историко-филологическия факултет, в който за специалност история през учебната 1916/1917 г. се записват 3 студенти и 231 студентки.

Извън чисто преподавателската и научната дейност преподавателите от историческите катедри се включват активно и в популяризаторска работа. В годините на войната те се опитват да вдигнат духа на обезвереното по фронтовете войници. Така Г. Кацаров изнася лекции за „Балканските народи в старо време“, В. Златарски - „Българо-сръбските отношения в старо време“, Светозар Георгиев - „Балканският полуостров в общата история“.

Краят на световната война и крушението на националните идеали предизвикват естествена либерализация и известна демократизация в образованието. Симптом за това е броят на записалите се студенти

в първата следвоенна година, когато за пръв и последен път в историята на Университета до Втората световна война в България се надхвърля цифрата 7000[43]. За специалност история инерцията от военно време продължава и записалите се студенти са три пъти по-малко от девойките[44]. Постепенно в следващите години съотношението се нормализира в традиционното 2:1. През целия следващ период между двете световни войни в специалността се записват средно годишно около 100 студенти, разпределени в четири курса. Независимо от промените в учебните планове и общата тенденция към ограничаване броя на студентите за специалност история той е почти константен.

На 16 януари 1919 г. Академичният съвет на Университета, използувайки измененията в закона за народната просвета, приема искането на Историко-филологическия факултет за увеличаване броя на историческите катедри от 4 на 6. Новата структура на специалността от 1919 г. вече включва:

- Катедра по българска история;
- Катедра по история на Източна Европа;
- Катедра източни и класически народи;
- Катедра по средна история;
- Катедра по нова и най-нова история;
- Катедра по археология и история на изкуството.

Две години по-късно, на 13 юни 1921 г., в рамките на факултета се отделя още една самостоятелна историческа катедра - по славянска етнография[45].

За осигуряване четенията по проектираните редица нови дисциплини в историческата колегия на Историко-филологическия факултет се вливат нови научни сили. През 1920 г. в Историко-филологическия факултет с договори постъпват редовния професор по археология и история на изкуството Никодим Кондаков, редовният професор по литература Михаил Попруженко и редовния професор по нова и най-нова история Ервин Грим. През същата година във факултета постъпва като редовен доцент към Катедрата по българска история д-р Петър Ников. Със създаването през януари 1921 г. на семинар по археология[16] се завършва периодът на значителни реконструкции на специалност история. Функциите на семинара по археология са както историческият. Общо двата семинара формират исторически институт, в рамките на който в периода между двете световни войни функционира специалност история.

Десетилетията след Първата световна война на Университета се отбелязват с постепенно замразяване на бюджетните средства. Това затруднява развитието му. Историко-филологическият факултет функционира чрез 6 института, 22 семинара и 2 лаборатории. За всички тях той разполага само със 17 стаи. Проблемът донякъде се разрешава чак през 1934 г., когато е осветена и открита новата сграда на Университета. В днешния Ректорат се настанява и най-старият

факултет на Университета.

Законът за просветата от август 1924 г. и последвалият го нов „Общ университетски правилник" не внасят съществени изменения в структурата на функционирането на специалност история[47]. На базата на правилника през летния семестър на 1925 г. се изготвя нова изпитна програма и учебен план[48]. Едно от малкото нови решения за Историко-филологическият факултет в правилника е процедурата по защита на докторати. Изискванията са вече поне две години дистанция между завършване на факултета и предаване на дисертацията. Преди защитата ѝ се въвежда устен и писмен изпит.

В края на двадесетте години по закон броят на катедрите в Историко-филологическия факултет трябва да са 23, но на практика са открити 21. Само в 14 от тях титулярите са редовни професори[49]. През целия период на университетско историческо образование в следосвобожденска България проблемът с недостига на преподаватели и тяхното затруднено израстване е основен.

През второто междувоенно десетилетие при по-добри условия след настаняването в новата сграда наред с В.Н.Златарски и Г.Кацаров в специалност история лекции четат П. Ников, Петър Мутафчиев, Св.Георгиев, П.Бицили, Венедикт Мякотин, през 1938 г. - П.Ников, през 1939 г. - Р. Попов, през 1943 г. - П.Мутафчиев. Традициите, които тези университетски историци създават както при подготовката на квалифицирани историци, така и на научното поприще, по време на Втората световна война и след нея са продължени от третата генерация млади университетски преподаватели - Христо Гандев, Христо Данов, Димитър Димитров, Иван Дуйчев.

В края на 30-те години Академичният съвет на Университета прави редица опити за разширяване на структурата и четенията в специалност история. В проектите за нов университетски закон през 1938 г. Академичният съвет предлага създаването на втора катедра по история на България, разделяне на катедрите по археология и история на изкуството, създаване на самостоятелна катедра по етнография[51]. Предложенията на Академичния съвет се обсъждат на различни нива, но скоро по-важни събития ги оставят на заден план. Единственият сериозен резултат, повдигнал авторитета на специалност история, е правилникът от 1938 г. за приемане на студенти. Приемането вече става конкурсно, като кандидат-студентите се състезават по диплома и с оценките в нея по обща и българска история, български език и латински език. От 1939 г. се изисква и средна минимална обща оценка 4.00[52]. Същата година се променя и системата на записване. През целия период до 1939 г. студентите от специалност история се записват независимо за зимен и летен семестър. За полагане на изпити и завършване на висше образование е достатъчно да се спазва изискването за набрани 4 или 8 семестъра. От есента на 1939 г. се въвежда записване не само за зимния семестър, но и за цялата година[53].

През първия основен период в развитието си до 1944 г. специалност история е в рамките на Историко-филологическия факултет. Консолидирането на факултета се осъществява в началото на века. Десетилетията между Първата и Втората световна война отбелязват за факултета формирането на традиции. Преподавателското тяло е с почти постоянен числов състав от 45 души, от които между 6 и 10 осигуряват специалност история. Статистиката на записалите се и завършващи студенти в специалност история показва, че средно на трима записали се двама успешно завършват университетското си историческо образование.

През първия период от развитието си специалност история е поставена на добра основа. Историческата наука в България се развива изключително в Университета. Независимо от обективните слабости, присъщи на един начален период от развиващата се българска историография, университетските преподаватели оставиха изключително богато наследство, от което специалността, днешните методи на преподаване и исторически изследвания черпят постоянно.

* * *

Установяването на отечественофронтовската власт след 9 септември 1944 г. и нейната културна политика откриват нови перспективи пред Университета и Историко-филологическия факултет. На специалността история се възлагат големи надежди. Тя трябва да се превърне в извор за марксическа просвета и наука, в център за подготовка на специалисти от нов тип.

Общото преустройство на културата и образованието в България е продължителен процес. За Софийския университет и специалност история то продължава до началото на 50-те години. Две основни характеристики определят динамиката на процеса. Първата е отражение на общата демократизация в развитието на обществените отношения в първите години след 1944 г. Тя отприщва творческите изяви и стимулира присъщата амбиция на българина към образование и наука. Втората група характерни черти на процеса е свързана с появата на многобройни, задържащи развитието фактори, сред които с трайно значение са неадекватната за системата традиция, инерцията, а не на последно място и допусканите грешки.

Деветосептемврийският преврат през 1944 г. поставя началото на преходен исторически период на социално преустройство, включително и на висшето образование. Когато на 24 септември 1944 г. се открива първото заседание на Академичния съвет на Софийския университет, се взема безпрецедентно в историята на Университета решение. С него се отменят всички наложени по политически причини наказания от последните години.

Традиционно консервативният Академичен съвет на Софийския

университет, следващ десетилетия наред добрите образци на европейското висше образование, под напора на времето взема решения, които са в противоречие дори с нормативните документи, регламентиращи университетския порядък. На същото заседание той гласува да не се прилага чл.108 от дисциплинарния правилник (предвиждащ отнемане на студентски права) за „граждански мобилизираните студенти и тези, участвуващи в партизански отряди"[54].

Отстъпленията на общия и дисциплинарния правилник на Университета са наложени от изискванията на вече публикуваната „втора" програма на Отечествения фронт от 17 септември 1944 г. Една от поставените за разрешаване задачи в нея е домократизирането на народното образование. Началото на този процес се слага с реорганизация на всички образователни структури и осигуряване на неограничен достъп до учебните заведения. Първата стъпка в това направление за Софийския университет и неговия Историко-филологически факултет е нареждането за удвояване броя на студентите[55].

Следствие на бомбардировките през летния семестър на учебната 1943/1944 г. факултетите на Университета са евакуирани. Ето защо през септември 1944 г. след обсъждане на обстановката и възможностите си Академичният съвет иска от Министерството на народната просвета да отмени решението на Министерския съвет за учебни занятия в провинцията. Отговорът е положителен и Министерството на народната просвета нарежда новата учебна година да започне от м. ноември в София. По редица причини, свързани с Отечествената война и дейността на Съюзническата контролна комисия в София (за административни нужди са реквизирани голяма част от университетските сгради), през зимния семестър се провеждат занятия само по някои дисциплини, като дори не се издава разпис на лекциите. Но ако учебния процес в началото на тази учебна година протича вяло и преподаванията са спорадични, то нарасналата активност на студентството отдолу и идеите за реорганизация на висшето образование отгоре задвижват университетския механизъм за сериозни структурни и идеологически преобразования.

В началото на ноември 1944 г. се издава „Наредба-закон за прочистване на учителския и преподавателски състав в народните основни и средни училища, учителските институти и в Университета и висшите училища и академии"[56]. Следствие на неговите разпоредби от Университета са временно освободени преподаватели, афиширали профашистка дейност. Процесът на освобождаване на Университета от неудобни за новото време част от преподавателското тяло се провежда на няколко етапа, като първият е между януари и февруари 1945 г. В него активно участвува Българският общонароден студентски съюз и Общостудентският отечественофронтовски комитет. По тяхно искане от началото на 1945 г. се възприема и

становището за задължителна препоръка от местните ОФ комитети за бъдещи кандидат-студенти и преподаватели[57].

Деветосептемврийската промяна заварва специалност история в Софийския университет в рамките на Историческия институт към Историко-филологическия факултет. Специалността е изградена като копие на значителна част от европейските исторически департаменти на редица университети. Преподавателският екип е съставен от учени, днес оставили трайни следи в българската историческа наука. Последните цялостно четени исторически курсове през зимния семестър на учебната 1943/44 г. илюстрират традиция, която ще ерозира твърде бавно в следващите години. Четенията по праистория и археология в последните години преди 1944 г. се осъществяват от Богдан Филов и Димитър П. Димитров, в областта на старата история преподават Янко Тодоров и Христо Данов, средновековната история се застъпва в четенията на Св. Георгиев и Ив. Дуйчев, проблемите на новата и най-нова история в лекциите на П. Бицили, Хр. Гандев и Иван Панайотов[58].

Първият пълноценно проведен учебен семестър за специалността след 1944 г. е лятното полугодие на 1944/45 г. Обсъжданията в средите на Факултетния съвет на Историко-филологическия факултет за изменения в насоките на четенията все още са дискусии без ясна цел и програма. Сред пледиращите за приоритет на общите курсове в историческото образование и за създаването на постоянен учебен план е доц. Хр. Гандев. В преподавателския колектив на ИФФ той се очертава като рационална фигура, която по-късно назовават първи реформатор на историческото образование у нас.

Сред преподавателите вече отсъствуват имената на Б. Филов - осъден от Народния съд, и на Ив. Дуйчев - освободен по наредбата от 3 ноември 1944 г. Лекционните курсове на Б. Филов, чието име от години стои символично в разписа на лекциите, са поети от Д. П. Димитров. За четенията на Ив. Дуйчев по история на България през февруари 1945 г. се обявява конкурс[59]. Малко по-късно Академичният съвет приема решението на Факултетния съвет на Историко-филологическия факултет да покани като частни доценти за лекциите по история на България Александър Бурмов и по история на Византия Димитър Кръндžалов[60]. С тези покани факултетното ръководство на ИФФ се надява, че ще може да опонира на широко подзетата кампания за откриване на втори историко-филологически факултет в Пловдив, за който да се използуват кадрите от закрития Скопски университет. Продължавайки тази линия, през ноември 1945 г. ИФФ иска кредит за 7 доцентури за преподаватели от бившия Скопски университет, в т.ч. за Христо Данов, Ал. Бурмов и Д. Кръндžалов[61]. Идването на последните в София, както и постоянната опозиция на ръководството на СУ срещу откриване на втори ИФФ в Пловдив са причини за

изоставяне на идеята и за пълно концентриране в Университета на научно-преподавателските сили в областта на историята.

Политиката за обновяване на кадрите и попълване на катедрите довежда до откриване на нови асистентски места. През 1946 г. за редовен асистент по българска история е избран Христо Христов, по история на Източна Европа - Марин Михов, по археология - Кирил Жуглев. Заедно с избрания през февруари 1945 г. за асистент в катедрата по нова история Димитър Косев и вече утвърдения млад преподавател по история на Византия Димитър Ангелов това ново попълнение историци в ИФФ формира кръга на първата генерация преподаватели, чиято професионална кариера се развива в условията на социалистическа България.

Континуитетът в подготовката и развитието на българските университетски историци носи белезите на дълга традиция и това е една от причините за отсъствието на ясно изразен конфликт между двете генерации преподаватели. Ето защо учебната 1945/46 г. за Историческия институт и специалност история е време за консолидация на разстроената от войната структура на учебния процес.

През тези години все още е в сила законът за народната просвета от 1924 г., в който независимо от многобройните изменения и допълнения основната идея за образование почива на изискването за пълна, частна материална осигуреност на учащите се. Едно от най-консервативните изисквания, ограничаващо достъпа на студенти в Историческия институт, е препоръчителното класическо средно образование за кандидат-студентите, което от 1942 г. става задължително[62].

Първите мерки, свързани с осигуряване достъпа до Университета, премахват това условие. От ноември 1944 г. след изложение на кандидат-студенти се приемат редица облекчаващи условия за кандидатстване. Отварянето на вратите на институтите в ИФФ е съобразено с всички академични изисквания за конкурсно начало[63]. За кандидатстващите специалност история се допуска и реално образование, но със задължително попълване по време на следването на езиковите празноти по класически езици[64].

Години наред в аудиториите на специалност история ще преобладават девойките. Преимущественото им приемане феминизира специалността. В планираното постоянно увеличаване броя на студентите за специалност история стремежът е за равномерно процентно приемане на мъже и жени, но броят на кандидатстващите от първа група е недостатъчен.

До 1961 г., когато се създава Философско-историческият факултет, разпределението по години на студентите в специалност история е следното:

Учебна година		1943/44		1944/45		1945/46		1946/47		1947/48		1948/49		1949/50	
Семестър		З	Л	З	Л	З	Л	З	Л	З	Л	З	Л	З	Л
Редовно	М	48	34	33	16	64			130	187	181	244	229	230	
	Ж	120	141	264	212	341			316	362	350	335	313	243	
	Общо	168	175	297	228	405			446	549	531	579	542	473	
Задочно	М												112	149	
	Ж												99	96	
	Общо												211	245	

Както личи от таблицата, през учебната 1945/46 г. се наблюдава удвояване на студентите. До 1948/49 г. в специалността се приемат средногодишно около 100 студенти, като постепенно се върви към уеднаквяване процента на съотношението мъже - жени.

От 1948 г. ФС на ИФФ започва да настоява за намаляване приемането на студенти[65]. Основна причина е недостигът на аудитории. През 1948 г. се стига до ситуация, в която Богословският факултет със своите възможности (интернат, стипендии и т.н.) по привлекателност и осигуряване на обучението конкурира останалите хуманитарни специалности. Проблемът се разисква в академичните среди и МНП обещава да стимулира развитието на материалната база чрез допълнителни инвестиции. Единственият резултат обаче чак до 1952/53 г. са средствата (200 хил. лв.), отпуснати за обзавеждане на семинар по славянска археология. Този успех на Историческия институт е отражение на засиления интерес към старите и новите проблеми на славянския свят, който стеснява изследванията по отношение на българския елемент. Славянският уклон в историческата наука е коригиран десетилетие по-късно. Негови положителни черти за периода са разкриването на специалност по руски език и литература, както и пробуждането на занемарения между двете световни войни афинитет към историята на славяните.

Трудностите за осъществяване на пълноценен учебен процес принуждават академичното ръководство на Университета да спазва строго естественото ограничително условие - действуващите стари правилници и разпоредби. Това е и причината, поради която кандидат-студентското изложение от 1945 г. на ятаци и пострадали от фашизма за привилегировано приемане да бъде единодушно оставено от Академичния съвет без последствие[66]. Стриктното спазване на правилника не допуска и неиздържалите конкурса бойци от фронта да бъдат записани за студенти. Месеци по-късно предприетата кампания

за промяна на социалния състав на студентската младеж допуска привилегиите. Бойци от фронта, сираци от войните, сираци от съпротивата, политзатворници, концлагеристи и партизани за в бъдеще ще се конкурират за 25% от местата, без при това да се иска минимален успех[67]. Подготвеният конкурсен правилник от 1946 г. предвижда за специалност история кандидатстване с български език, като балът се формира от сбора на бележките от конкурса, дипломата и оценката по български език от дипломата[68].

В тези начални години, когато се поставят основите на нова система за историческо образование, се приемат и редица изисквания, свързани с израстването на вече дипломираните историци. Най-съществен е правилникът за получаване на докторска титла. Той влиза в сила от средата на 1946 г. и изисква полагане на специален изпит, правото за който кандидатът получава след най-малко две години работа в Историческия институт. Все още съществуващият статут на доброволните асистенти също удовлетворява това изискване. Изпитът е по определен клон на историческата наука, след което следва защита на докторска дисертация пред комисия. Ако комисията приеме рецензиите и отговора на тях, на кандидата се задават два въпроса, на които в шестмесечен срок трябва да се отговори писмено. Дисертантът сам отпечатва дисертацията си и предава 100 екземпляра за международно разпространение.

Необходимостта от нова нормативна база, която да регламентира висшето образование, изисква преди всичко създаването на нов закон за народната просвета. Като законопроект той се обсъжда в началото на 1947 г. В специалност история на ИФФ основно се дискутира по бъдещата катедрена структура на Историческия институт. В буржоазна България и в първите години след 1944 г. структурата на факултетите се регламентира законодателно. Според стария закон от 1924 г., който е в сила практически до 1947 г., специалност история се осигурява от 6 катедри: Катедра по българска история, Катедра по история на Източна Европа, три катедри по всеобща история (история на източните народи, средна история, нова и най-нова история) и Катедра по археология с история на изкуството[69]. През 1946 г. с нормативен документ от началото на юли Катедрата по българска история се разделя на две: Катедра по средновековна българска история и Катедра по нова българска история. Техни титуляри (ръководители) стават Ал. Бурмов - тогава извънреден професор, и редовният доцент от март 1947 г. Д. Косев[70]. Със същия законодателен акт от 1946 г. катедрите по обща история от три се трансформират в две: Катедра по стара история с титуляр извънреден професор Хр. Данов и Катедра по средна и нова история с титуляр професор Св. Георгиев. Без промяна остават да функционират катедрите по история на Източна Европа и тази по археология, ръководени от Д. Крънджалов и Д. П. Димитров. Малко преди приемане на закона за висшето образование от 1947 г. АС контестира акта от юли 1946 г. и успява да върне старото

положение на катедрите по обща история чрез разделянето на Катедрата по средна, нова и най-нова история на две, като титуляр на обща средна история остава Св. Георгиев, а на нова и най-нова история извънредният професор Хр. Гандев[71].

Законът на висшето образование от 1947 г. сезира тази структура, но тя не остава дълго време непроменена. Общата политика за централизиране на управленските структури за страната намира отражение и в развитието на Историческия институт при историко-филологическия факултет. През 1949 г. след доклад на факултетното ръководство до Комитета за наука, изкуство и култура „за концентрация и по-добро използуване на преподавателските кадри" към Историческия институт на Историко-филологическия факултет се създава отново обединена Катедра по обща история. Титуляр на тази обединена катедра става проф. Хр. Гандев. По същите причини Катедрата по история на Източна Европа се трансформира в Катедра по история на СССР, като преподаванията по история на Византия се осъществяват вече от Катедрата по средновековна българска история, а тези за балканските народи минават към Катедрата по обща история.

Преди реорганизацията на Историко-филологическия факултет от 1951 г. Историческият институт, осигуряващ специалност история, се ръководи от проф. Хр. Гандев (Катедра по обща история), проф. Д. Косев (Катедра по нова българска история), проф. Ал. Бурмов (Катедра по средновековна българска история), проф. Д. Димитров (Катедра по археология). Без титуляр е Катедрата по история на СССР[72].

Неколкократните промени в структурата на Историческия институт в периода 1944/1961 г. се дължат на промените в кадровия потенциал на специалността и на противоречивите изисквания за реформация на висшето образование по история, спускани до 1948 г. от Министерството на народната просвета, а след това от Комитета за наука, изкуство и култура.

Водеща концепция за висше историческо образование у нас е тази за научност в преподаването и създаването на общи курсове, които да осмислят развитието на обществените формации чрез историческия материализъм, осъвместено с традиционната обща периодизация на историята. Основни задържащи фактори в това отношение са трудностите в общия подход при аргументирането на историческия материализъм, а стимулиращи добрите традиции и критичното прилагане на съветския опит[73] в областта на фактологическите проучвания.

До 9 септември 1944 г. българското висше историческо образование почива основно на обективистичните исторически постижения, които са заслуга изключително на университетските преподаватели. Марксическата наука получава развитие в Университета[74]. Затова черта на кадровата политика на Софийския университет, Историко-филологическия факултет и специалност история след 1944 г. е привличане към преподавателска работа на историци марксисти.

Такива са почти всички постъпили на работа в специалността в периода след 1945 г. За поставяне на преподавателската работа на марксически основи за щатния състав не само в Университета, но и в другите висши учебни заведения в страната са организирани курсове в Банкя. През тях преминават почти всички преподаватели и в Историко-филологическия факултет.

От значение за преустройството на работата в областта на преподаването и историческите изследвания е Първото национално съвещание по история, проведено през 1948 г. То оказва дълготрайно влияние върху развитието на изследванията и преподаването в следващите години[75].

До края на десетилетието след 1944 г. специалност история следва и общите промени в общоуниверситетското образование. В този период реализирането на три поетапни университетски задачи бележат и най-значителното в преустройството на Историческия институт. Първата задача е свързана с бъдещата подготовка на научноизследователски и преподавателски кадри. Тя предизвиква появата през учебната 1948/49 г. на аспирантурата.

Втората задача включва поредица от промени, демократизиращи образованието, като най-значима е въвеждането през 1948 г. на задочно обучение. Третата е свързана с последователната работа по прилагане на историческия материализъм в образованието. За периода тя кулминира в съставянето на нов учебен план и приемането на нови програми по всички учебни дисциплини.

Аспирантурата като форма на подготовка на специализирани кадри се заема от съветската образователна система. В Софийския университет условията за нейното прилагане се дискутират през 1948 г.[76]. От началото на 1949 г. след излизане на общ правилник[77]тя се налага във всички учебни заведения. Специалност история също приема своите първи 4 аспиранти - Б. Цветкова, Х. Михова, Кр. Шарова и Хр. Несторов. Още през 1949 г. техните индивидуални двугодишни планове са разгледани в Историческия институт и приети от Факултетния съвет. Съгласно чл.26 и 29 от правилника аспирантите се подготвят за педагогическа и научноизследователска работа. В Историческия институт на Университета от 1949 г. аспирантите се използуват и като доброволни асистенти в учебния процес.

Появата на аспирантурата довежда до създаване и на нов правилник за научните степени и звания. В областта на историческите науки в България, без формално да отпадне, докторската степен дълго време ще бъде почти неосъществим стремеж. За научно-преподавателските кадри въвеждането на степента кандидат на историческите науки, получавана след успешната защита, постепенно се превръща в задължителен критерий за тяхното израстване и хабилитиране. Днешната равносметка показва, че през редовна или свободна аспирантура преминават всички преподаватели в специалността.

За увеличаване броя на специалистите висшисти откриването на задочно обучение заема особено място. За края на 40-те години

задочното образование е демократично завоевание, което дава възможност за осъществяване на пропуснатото, за реализиране мечтите на млади хора, за които по редица причини висшето образование е било недостъпно. Не на последно място чрез него се уплътняват възможностите на преподавателските кадри, намаляват се разходите за подготовка на специалисти. Намерен е един от пътищата при производството на специалисти.

Софийският университет и специалност история в него въвеждат задочното обучение през 1949 г.[78]. Издадената наредба предвижда осъществяването му само в рамките на Историко-филологическия факултет. Конституирането на задочното обучение в специалността история се осъществява чрез създаването на учебен план и преподавателски екип с отговорник доц. Д. Ангелов. Преподавателите, които осигуряват четенията са сред най-изявените в Историческия институт: проф. Хр. Данов - по стара история, хон.пр. Борислав Примов по средновековна и нова българска история, проф. Хр. Гандев по нова история, проф. Д. Кръндажалов по история на СССР, доц. Д. Ангелов по история на Византия, Невена Попова по методика на историята[79].

Задочното образование в специалността има дълъг и противоречив път на развитие. В следващото десетилетие, когато наситеността със специалисти историци поставя вече въпроса за тяхната реализация, се предизвиква и закономерната дискусия за необходимостта от задочното обучение. Днес в специалността то се осъществява в рамките на 5-годишно обучение, като хорариумът е около 30-40 % от този на редовното при унифицирани учебни програми.

Независимо от разпространеното становище, че при задочното обучение студентите получават по-ниска професионална квалификация, неговото присъствие при съвсем различната социална атмосфера от тази на 40-те и 50-те години все още не е сериозно основание.

След навлизането през средата на 40-те години на поредната вълна преподаватели естествената смяна на генерациите и новата кадрова политика довеждат до пенсионирането или освобождаването на част от професорския състав. През 1948/1949 г. се пенсионират професорите Св. Георгиев, А. Тодоров, П. Бицили. Напускат още Историческия институт частните хонорувани доценти Ив. Панайотов, Т. Герасимов, Васил Миков. Значителното намаляване на преподавателския състав не е компенсирано с нови назначения. Това поставя специалността пред затруднения. Преодоляването им се свързва не само с дейността на колектива като цяло, но и с изключително многостранната организационна дейност на декана на ИФФ проф. Хр. Гандев. С основание може да се смята, че той осъществява преустройството на специалност история.

Безспорно характеристиката на специалността се определя от учебния план и програми. В Историческия институт те се изработват и приемат през март 1949 г.[80].

За първи курс учебният план предвижда изучаването на Стара история (история на древния Изток, Гърция и Рим), Основи на

археологията, Политическа икономия, Руски и западен език. През втората година се преподава Общ курс по средновековна история, История на Византия, История на България през докапиталистическите формации - ч.I, Общ курс по нова и най-нова история (I ч. - Нова история), Руски и западен език, психология, Основи на марксизма. Третата година включва История на България през докапиталистическите формации - II ч., Общ курс по нова и най-нова история (II ч. - Най-нова история), Нова българска история, История на СССР, Диалектически и исторически материализъм, Конституция на НРБ, История на философията. През четвъртата година студентите продължават заниманията си по Средновековна българска история и Нова българска история. За тази последна година учебният план предвижда и курс по Методика на обучението по история.

Новият учебен план променя основно структурата на висшето образование по история. Той премахва двустепенната оценъчна система на първи и втори университетски изпит, провеждани съответно след 4 и 8 прослушани семестъра. Въвежда се поизпитно преминаване в следващ горен курс, семестриален изпитен контрол чрез колоквиуми. Този учебен план въвежда почти всички дисциплини освен традиционните семинарни занимания и висш семинар, който за първи път е използуван от Ал. Бурмов през учебната 1947/48 г. Впоследствие тази изключително полезна форма за дискусии и обмен на информация изчезва, за да бъде възстановена чак в 1983 г. от проф. Александър Фол.

Учебният план се различава от предишните с въвеждането в процесите на общественото развитие чрез система от взаимносвързани общи курсове. Той е израз на нова тенденция в методиката на висшето историческо образование. Тя става водеща и намира отражение в учебните програми. Независимо че програмите се създават през 1949 г., многобройните промени в следващите десетилетия не намаляват тяхната стойност, защото подреждането на учебния материал според закономерностите и особеностите на историческия процес е принцип за съвременните програми. В този смисъл учебните програми от 1949 г. поставят не само едно добро начало, а основа на днешното модерно историческо образование.

Програмата по Обща средновековна история се изготвя от извънреден проф. Д. Ангелов, по Средновековна българска история от проф. Ал. Бурмов, по Нова и най-нова българска история от доц. Д. Косев, по История на Византия от извънреден проф. Д. Ангелов, по История на древния Изток, Гърция и Рим от проф. Хр. Данов, по Нова и най-нова обща история от проф. Хр. Гандев, по история на СССР от проф. Д. Крънджалов, по Основи на археологията от проф. Д. Димитров.

Така осъвременеият научен инструментариум за висше историческо образование влиза в конфликт с възможностите за неговото прилагане и усъвършенстваване. Историко-филологическя факултет със своите 11 специалности, 34 катедри, 5500 студенти и хетерогенен факултетен съвет е трудно управляема система. Ето защо във Факултетния съвет, Академичния съвет и Комитета за наука, изкуство и култура

през 1949 г. се обсъжда въпросът за разделянето му на няколко по-малки факултета. След проучване на чуждия, съветския и собствения опит деканското ръководство на ИФФ възприема схема на разделяне, при която специалностите философия, педагогика и история да образуват самостоятелен факултет[81]. Конституирането му обаче се предлага да стане след 2 до три години[82]. Съображенията за това мнение дават отлична характеристика на проблемите, пред които е изправен ИФФ и неговата специалност история, затова се изкушаваме да цитираме част от тях:

„1. Необходимо е още най-малко две-три години преподавателският състав да работи заедно, за да укрепне идеологически чрез взаимна помощ и критика във факултетски и институтски съвети, в партийни събрания, профсъбрания и общувания. Да се разделят преподавателите на три изолирани групи тъкмо в този критичен момент на коренно идеологическо и методологическо преустройство би било крайно нежелателно...

2. Разделянето на факултета ще има за последица разкъсването на лекционното разписание, удвояване и утрояване часовете за лекторати и на преподавателите по общите дисциплини като политическа икономия, диалектически и исторически материализъм, марксизъм-ленинизъм, конституция на НРБ и др.

3. Трето основание е липсата на териториална база, помещения за отделните факултети...

4. Едно подобно разделяне ще предизвика ново допълнително натоварване на преподавателите с административна и обществена работа, защото от същия преподавателски състав ще бъдат избрани за още два факултета декани и заместник-декани, редакционни комисии, ръководства на партийни организации, профорганизации, ръководства на българо-съветски дружества и др.

5. В крайна сметка идват и няколко милиона лева допълнителни разходи по административен персонал, материални разходи и др., които средства факултетът с по-голяма радост би изразходвал за назначаване на нови асистенти и купуване на пособия...".

Успоредно с дискусията по разделянето на специалностите в съвета на Историческия институт се спори по нова концепция за задачите на историческото образование. Без да противоречи на тази за преустройството му на социалистически основи, тя издига на преден план подготовката на кадри за научноизследователски цели. Отново зад нея застават проф. Хр. Гандев и директорът на Историческия институт проф. Ал. Бурмов. На факултетния съвет на Историко-филологическия факултет те предлагат приоритетна подготовка на кадри за нуждите на Българската академия на науките, на другите висши учебни заведения и научноизследователски институти. Изтъква се, че „задочното обучение подпомага учителските кадри от извънуниверситетски произход и факултетът следва да се ориентира към производство на неучителски професии и служби"[83]. На същия факултетен съвет се отчита, че огромната вълна от

завършващи в 1949 г. ще задоволи нуждата на страната от учители, независимо че между 70 и 90 % от тях избягват учителската професия. Ето защо само две години след създаването на задочното обучение се появява и първото предложение за неговото премахване.

Появилата се идея за ориентиране на историческото образование изключително към подготовка на научноизследователски кадри не намира подкрепа в Комитета за наука, изкуство и култура, по-късно в Държавния комитет за наука, технически прогрес и висше образование и Министерство на народната просвета независимо от дублирането на специалността с откриването на Великотърновския университет. Въпреки това идеята е жизнеспособна и ще придружава всеки проект за промяна в университетското висше образование до днес.

Необходимостта от разделянето на Историко-филологическия факултет се реализира през 1951 г. В Софийския университет се обособява Философско-исторически факултет. Едновременно се реформира и структурата на специалност история. Историческият институт, чрез който се осъществяват преподаванията в специалността, се закрива. В рамките на новия Философско-исторически факултет след реорганизация, която обединява в една двете катедри по българска история, остават да съществуват организационно самостоятелно още катедра по История на СССР, катедра по Обща история и катедра по Археология. Управлението на новия факултет с три специалности - философия, педагогика и история, се осъществява от декан и двама заместник-декани, общо представители на трите специалности. Първият деканат на Философско-историческия факултет е в състав Ангел Бънков - декан, проф. Д. Ангелов и доц. Гаврил Хрусанов заместник-декани. Съветът на специалността, който преди се идентифицираше със съвета на Историческия институт, също не съществува. Увеличаването обаче на преподавателския състав в отделните катедри издига тяхната роля. Появяват се катедрени съвети. Факултетът в значителна степен се превръща в самоуправляващ се орган, общото събрание на който избира факултетен съвет с широки прерогативи. Независимо от хетерогенния му състав (равномерно представени философи, педагози и историци) протоколите от неговата дейност говорят за редки недоразумения, чиято инцидентност и незначимост не са определящи.

Постоянният учебен план и програми позволяват от 1950/51 г. да се планира вече целогодишен разпис на лекциите. С всяка измината година се увеличава преподавателският състав. В началото на 50-те години в катедрите към специалност история се назначават Туше Влахов, Атанас Милчев, Спас Мулешков, Милица Огнянова, Ст. Маслев, Христо Несторов, Крумка Шарова, Мария Велева, Петър Петров, Велизар Велков, Евлоги Бужашки, Христина Михова, Михаил Йонов, Стойко Колев, Васил Карамихов, Кирил Василев. Преподавателският колектив на специалността осигурява четения на редовните и задочните студенти, на студентите с втора специалност история и

на съществуващия между 1952 - 1955 г. турски отдел по история.

През 1952 г. с разпореждане на Министерския съвет към Философско-историческия факултет се открива втора историческа специалност - Архивистика. Нейното организиране е възложено на проф. Тодор Боров, който води курсове, по-късно специализация по библиотекознание. Така в края на 1952 г. се конституира катедра по Архивистика. Нейното развитие е мудно, липсват подготвени преподаватели. След три години проф. Т. Боров успява да я преименува на катедра по библиография.

Идеята за тотално идеологизиране на преподавателската и научноизследователската работа във висшите учебни заведения намира израз в решение на Политбюро на ЦК на БКП от 7 октомври 1954 г. То резонира и в работата на специалност история и е основание за преценка на изминатия път и прогнозиране на бъдещето. В специалността се изработва нов учебен план[84]. Основното в него е намаляване на претовареността на студентите чрез съкращаване на изпитите от 36 на 25 и на колоквиумите от 14 на 1. Това е първият протест срещу многобройните нареждания отгоре за откриване на нови учебни курсове, които заплашват историческите да се загубят сред хаоса на умножаващите се педагогически, идеологически и общообразователни.

През 1953/54 учебна година в специалност история се взема решение за известно ограничаване на общите исторически курсове, което позволява освобождаване на хорариум за откриване на специализации. При разискванията по новия учебен план се приема „специализациите да се извършват по обща история с основните науки Археология, Стара история, Средна история и Нова история". Задължителни за всяка специализация са спецкурс по историография в съответната история, спецкурс по изворознание, спецкурс по основен въпрос в съответната история. Отделни изпити за спецкурсовете не се предвиждат. Оценките по тях се оформят в оценката на съответните общи курсове[85].

Откриването на специализации бележи нова насока в развитието на висшето историческо образование у нас. Те се появяват, за да задълбочат специалната научна подготовка, която задълго е минирана от идеята за производство изключително на учителски кадри. От 1950 г., когато се появява първият кандидат - студентски справочник, до края на десетилетието излизат над 10 наредби, инструкции и програми, които заплашват превръщането на Университета в учителски институт. Не трябва да се забравя, че след 1944 г. образователната система е строго централизирана, а университетската автономия на практика не съществува.

През 1959 г. излиза Законът за по-тясна връзка на училищата с живота и за по-нататъшно развитие на народното образование в НРБ. Независимо че той се отнася основно за училищата, в него се уреждат и въпроси на висшето образование. Законът предизвиква ново преразглеждане на учебните планове и програми, като позволява на академичните власти известна свобода при избиране на вариантите за

постигане на целта. Дотогава в специалност история съществува задължителна втора специалност философия. След 1959 г. се откриват възможности за избор на допълнителна специалност, което създава предпоставки за по-добра филологическа подготовка на бъдещите историци.

На 7 април 1959 г. ФС на Философско-историческия факултет приема нов учебен план за специалност история[86]. Той бележи закриването на специалност архивистика и превръщането ѝ в специализация, въвежда за кратко време писмен изпит в края на първата учебна година, писмен изпит по специалността и практически урок в края на следването.

От средата на 50-те до средата на 60-те години специалността разширява възможностите си чрез навлизането в нея на нови научно-преподавателски сили: Илчо Димитров, Петър Тивчев, Мария Кузманова, Мито Исусов, Петко Боев, Николай Генчев, Александър Фол, Васил Гюзелев, Георги Наумов, Величко Георгиев, Йордан Николов, Йордан Шопов, Милен Семков, Светла Панова, Коста Петров, Павлина Ласкова, Димитрина Петрова, Христо Стефанов, Стоян Танев, Емил Михайлов и др. Тези възможности са илюстрирани видимо и в работата с аспирантите на специалността, които през 1965 г. по брой (27) са равни на преподавателите. Сред аспирантите историци във ФИФ се отбелязват имената на бъдещи преподаватели във факултета - Цветана Георгиева, Людмил Гетов, Елена Жекова, както и на Владимир Мигев, Радослав Попов, Надежда Данова, Костадин Палешутски, Димитър Овчаров - бъдещи изявени историци и археолози. През тези години се осъществяват и редица промени в организационната структура на специалността. Появява се тенденция към диференциране на катедрите. През 1964 г. катедрата по Обща история се разделя на две катедри: по Стара и средновековна история и Нова и най-нова история с ръководители проф. Хр. Данов и проф. Т. Влахов. От 1967 г. вместо История на КПСС във висшите учебни заведения се въвежда изучаването на Научен комунизъм. Това изискване трансформира създадената през 1951 г. катедрата по Основи на марксизма, преименувана през 1959 г. в катедрата по История на КПСС. Преподаването по История на КПСС преминава към катедрата по Балканска история, на втора катедра по Археология, предлага се нова катедра по История на социалистическите страни или разширяване обхвата на катедрата по История на СССР. През 1967 г. ФС взема решение за създаване на специалност Археология, но не съумява да го защити пред горните инстанции. Междувременно учебния процес се осъществява по поредния нов учебен план, приет на 30 декември 1962 г. и влязъл в сила от учебната 1963/64 г.[87].

В края на 60-те години по всички нива на образователната система започват обсъждания за нова реформа във висшето образование. Основен мотив в дискусиите е търсене на пътища за подобряване на работата чрез използуване на специалисти от научноизследователските институти. В следващите години (1969-1972) се разработва проект за

интеграция на ВУЗ и БАН. Разискванията на тези възможности в специалност история са съпроводени с еуфоричната представа за организационно отделяне на специалността в самостоятелен факултет. Между 1970/1972 г. са подготвени и обсъдени последователно три проекта за структура на бъдещия Исторически факултет.

Първият проект е подготвен от проф. Д. Ангелов - декан на Философско-историческия факултет (1968/1970). Той е обсъден и приет през юли 1970 г. от общо събрание на специалността. Проектът предлага подготовка на квалифицирани специалисти за работа на научни институти, петгодишен срок на обучение, две специалности история и археология. Учебния процес да се осъществява от 12 катедри: по История на България, Стара и средновековна обща история, Нова и най-нова обща история, История на БКП, Научен комунизъм, Етнография, Архивистика, Обща и класическа археология, Средновековна археология, Помощни исторически дисциплини. За по-добра научна и професионална подготовка на историците, археолозите, етнографите и архивистите студентите от третия семестър да се разделят по специализации към съответните катедри. В специалност история да има 8 профила - История на България, История на Византия и балканските народи, Стара и средновековна обща история, Нова и най-нова обща история, Научен комунизъм с история на БКП, История на СССР и КПСС, Етнография, Архивистика. Специалност Археология да има 2 профила - Праистория и Антична археология и Средновековна археология. Към специалност история е предвидено да има допълнителна квалификация по музейно дело. В проекта студентите завършват с държавен изпит, който се състои от защита на дипломна работа и изпит по историография на съответната специализация.

През средата на 1971 г. две избрани комисии предлагат нови проекти за организация на висшето образование по история. Двата проекта не се различават съществено. Обучението трябва да се извършва в рамките на самостоятелен Исторически факултет също с две специалности - история и археология. Специализациите са като в предишния проект. Новото е свързано с подготовката на учители по история. Затова в проектите се предлага висшето образование да се осъществява в два цикъла. Първият цикъл е тригодишен и има за цел да осигури обща историческа и археологическа подготовка на студентите, да ги запознае със съвременното състояние на науката и подготви за по-нататъшно обучение в следващия цикъл или блок. Вторият цикъл предлага две възможности - едногодишен или двугодишен курс на обучение. Едногодишният ще подготвя основно учители. В него ударението ще се постави на педагогическата подготовка. Двугодишният цикъл, който ще се състои от специализациите по история и археология, ще приема конкурсно завършилите тригодишно обучение и ще ги квалифицира за учебна, научна и музейна работа.

На 16 декември 1971 г. ФС на ФИФ приема проект под названието „Модел на висше образование по история". Моделът е компилация от предишните проекти. Включва блоково обучение, като предвижда и

трети блок - аспирантура. В него образованието се продължава с още три години и завършва със защита на докторска дисертация. Приетият проект включва следователно варианти за 4,5 и 8-годишно обучение, като задочното образование е възможно, но ще се осъществява единствено в четиригодишния цикъл.

През 1972 г. се създава Исторически факултет към Софийския университет. Неговото учредително събрание се провежда на 13 юни 1972 г. Избрано е първото деканско ръководство - декан доц. Ст. Колев и заместник-декан доц. М. Йонов и доц. М. Велева. Председател на първия факултетен съвет е проф. Хр. Гандев. Заедно с проф. Д. Косев те ще представят факултета в АС. За членове на ФС на ИФ се избират професорите Хр. Христов, Хр. Данов, Д. Косев, Ат. Милчев, Д. Ангелов, Николай Тодоров, Н. Попов, В. Велков и доцентите Ст. Колев, Хр. Михова, К. Жуглев, Хр. Несторов, П. Тивчев, Иван Коев, Евлоги Бужашки, Елена Кирова, М. Йонов, Н. Генчев, Ил. Димитров, Ал. Фол, Аспарух Аврамов, П. Петров, Бистра Цветкова, Мария Матеева, Мария Велева.

От началото на учебната 1972/73 г. започва нов период в развитието на специалност история. Академичният състав на факултета, който осигурява специалността, е от 46 редовни и 21 хонорувани преподаватели. Включва 8 професори, 18 доценти и 20 асистенти. От 1972 г. в редица специалности, включително в история, се премахва статутът „преподавател" и се възприема строгата академична градация - асистент, старши асистент, главен асистент, доцент, професор. Факултетният съвет притежава правото да предлага и издига в звание своя академичен състав. Първото му заседание на 26 септември 1972 г. е посветено на тази дейност. За редовни асистенти са избрани Цв. Георгиева - по българска история, Георги Нешев - по история на БКП, Стефка Ангелова - по археология. На следващото от 21 ноември 1972 г. са избрани за доценти В. Гюзелев по средновековна българска история, В. Георгиев - по нова и най-нова българска история.

Приетият през 1971 г. модел на висше образование по история не влиза в сила. На базата на редица компромиси между него и традицията се установява нова структура на специалността, включваща две нови катедри - по история на балканските народи и архивистика и помощни исторически дисциплини. Появява се и нова учебно-изследователска единица - секторът. Той се създава за звена, които нямат съответстващ корелат в институтите, обединени от Единния център за наука и подготовка на кадри по история.

През 1972 г. се конституират отделните катедри и сектори:

1. Катедра по история на България с ръководител доц. Е. Бужашки.

2. Катедра по стара и средновековна история с ръководител професор Хр. Данов.

3. Катедра по история на балканските народи с ръководител проф. П. Тивчев.

4. Катедра по археология с ръководител проф. Ат. Милчев.

5. Катедра по история на БКП с ръководител проф. А. Аврамов.

6. Катедра по архивистика и помощни исторически дисциплини с ръководител доц. Мария Матеева.

7. Катедра по библиотекознание, библиография и научна информация с ръководител доц. Елена Кирова.

8. Сектор нова и най-нова обща история с ръководител проф. Хр. Несторов.

9. Сектор нова и най-нова обща история с ръководител проф. Ст. Колев.

Измененията в структурата засягат основно катедрите, в които учебното съдържание на преподаването се разпределя по нов начин. Така катедрата по История на балканските народи се създава с кадри от катедрите по Българска история и сектора по Нова и най-нова история, като съответно поема курсовете по Балканска история, История на Византия и спецкурсовете в профила. Катедрата по Архивистика и помощни исторически дисциплини донякъде е дъщерна на катедрата по Българска история, която дотогава осигурява специализацията на Архивистика и на катедрата по Археология, от която отнема специализациите по Етнография и Музейно дело. Секторите се формират на базата на предишните едноименни катедри. Те имат възможност да се развиват и като научно-изследователски центрове по съответната проблематика.

Пропадането на модела за висше образование от 1971 г. не позволява създаването на втора специалност по Археология, за която и до днес се правят безуспешни усилия. Университетският курс по история остава 4-годишен.

Новият факултет открива вратите си с 450 редовни и 330 задочни студенти. Приемането им независимо от многобройните опити за реформиране на конкурсите продължава да се осъществява по системата, приета още в 1951 г., изискваща изпити по български език и история. Измененията от средата на 60-те години, включващи класиране по бал (сумата от оценките в дипломата по български език и по история, самата диплома, писмения конкурсен изпит по български език и литература и удвоената оценка от конкурса по история), остават в сила.

В отговор на новата организационно-учебна структура през 1974 г. се съставя нов учебен план. Измененията засягат общите курсове и тяхното разпределение, системата за осъществяване на специализациите. През 1975 г. в учебния план се включват общи курсове по Етнография и Архивистика. Програмите и четенията за тях се осъществяват от катедрата Архивистика и помощни исторически дисциплини, в която се развива специализацията по Етнография. В същата година е утвърдена и квалификационна характеристика на специалността история със следните профили - История на България и БКП, Нова и най-нова обща история, История на СССР и КПСС, История на балканските народи, Археология, Стара и средновековна

обща история, Архивистика и Етнография.

Новият учебен план, увеличаването хорариума на общите и специалните исторически дисциплини създават възможност за разширяване на преподавателския състав. През 70-те години неговата численост се удвоява. За асистенти са избрани Христина Мирчева, Маргарита Тачева, Милчо Лалков, Людмила Зидарова, Мария Радева, Димитър Вечев, Людмил Гетов, Цв. Георгиева, С. Ангелова, Цветана Тодорова, Тр. Митев, Стайко Трифонов, Драгомир Драганов, Мария Тодорова, Георги Сотиров, Георги Гунев, Дора Калчева, Румен Генов, Петко Петков, Д. Попов, Петър Ангелов, Миляна Каймакамова, Иван Илчев и др. В това десетилетие специалността израства като една от водещите в Софийския университет. Общественият резонанс издига изявени преподаватели - историци на ръководни академични и държавни длъжности. Интеграцията с историческите институти от БАН също спомага за по-пълноценно осъществяване целите на историческото образование. За да отговори на държавната политика в областта на образованието, в своето развитие специалност история търси най-адекватните и приложими за това форми. Нейната структура е динамична и саморазвиваща се. През 1979 г. се създава нова катедра по История на българските земи в древността, която по-късно се преименува на катедра по Тракология. През 1980 г. се отделя самостоятелна катедра по Етнография. По същото време се формира и катедра по История и теория на културата, която през 1985/86 г. постави основите на дъщерния на Историческия факултет институт Научен център по история и теория на културата. Създаденият по-рано към СУ Център за древни езици и култури в кадрово и целево предназначение също има родство с Историческия факултет.

Появата на нови катедри и дисциплини, както и развитието на традиционните подготвя основанията за ново преосмисляне на учебните планове и програми. През 1981/82 учебна година в специалността се полага началото на 5-годишно редовно образование. Изпитателният срок за неговото развитие между 1981 и 1984 г. довежда до актуализация в хорариума и формите на учебния процес. Последният учебен план от 1984/85 г. унифицира хорариума на всички спецкурсове по време и продължителност, разпределя по нов начин учебното време през петата година на учебния курс.

През 80-те години продължава процесът на обновяване и разширяване на научно-преподавателския потенциал. Успоредно с редовното време, задочното и аспирантското образование се развиват на широк периметър следдипломната квалификация. В методологически план се натрупват познания и опит за постоянно модернизиране на историческото образование. Затова многобройните промени на учебни планове и програми са път към новото, аргументи на динамиката и фактор на прогреса. Защото за многовековните университети в Западна и Централна Европа традиция са само ритуалите, сградите, умилението по миналото. В тях също определяща е динамиката на промяната в образователните концепции. Българското историческо висше обра-

зование, зародено и развито в СУ, е съвременно, научно и перспективно. Разширяването на двустранния процес за обмяна на опит и образователни технологии между ИФ и други исторически образователни центрове в света също е гаранция за неговото перспективно бъдеще.

Немислимо е в рамките на кратък обзор да се изчерпят направленията в дейността на специалност история. Открита с един преподавател в 1888 г., днес, в навечерието на нейната 100-годишнина, в колектива на ИФ преподават и осигуряват пълноценен учебен процес 101 професори, доценти, асистенти, научни сътрудници и специалисти. Във водещата катедра по История на България са чл.кор.проф.д-р Ил. Димитров, проф. д-р Владимир Георгиев, проф. д-р П. Петров, проф. Евл. Бужашки, проф. В. Гюзелев, д-р Мерсия Макдермот, доц. Любомир Огнянов, доц. М. Велева, доц. Д. Цанев, доц. М. Каймакамова, доц. Ст. Трифонов, доц. Димитър Гоцев, доц. П. Ангелов, гл.ас. Елка Дроснева, ст.ас. Людмила Зидарова, ст.ас. Пламен Митев, ас. А. Антонов, Д. Димитрова. В катедрата по История на БКП - проф. д-р Г. Наумов, проф. Дончо Даскалов, доц. Ст. Танев, доц. Веселин Стоянов, доц. Никола Константинов, доц. Трендафил Митев, доц. Цвета Тодорова, гл.ас. Сашо Попов, гл.ас. Йордан Колев, ст.ас. Иван Еленков, ст.ас. Веселин Тепавичаров, ст.ас. Красимир Табаков, ст.ас. Надя Манолова, ас. Анна Кочанкова, ас. Венета Колева, ас. Мариана Благоева, ас. Иванка Иванова, ас. Тодор Зарков, ас. Иван Валачев, Н. Ангелова, Д. Будинова. В катедрата по Стара и средновековна обща история - проф. В. Велков, проф. д-р М. Йонов, доц. Й. Николов, доц. Владимир Попов, доц. Г. Сотиров, гл.ас. Петър Делев, В. Живков. В катедрата по История на Византия и балканските народи - доц. М. Лалков, доц. д-р Алдемир Садулов, доц. Георги Бакалов, доц. Мария Тодорова, гл. ас. Иван Илчев, ст.ас. Анета Илиева, ас. Иван Първев, Е. Македонска. В катедрата по Археология - доц. Л. Гетов, гл.ас. Ст. Ангелова, гл. ас. П. Димитров, гл.ас. Тотко Стоянов, ас. Красимир Лещаков, ас. Петя Георгиева, К. Рабаджиев. Катедрата по Тракология - проф. д-р Ал. Фол, проф.д-р М. Тачева, доц. Д. Попов, ас. Д. Ботева, Л. Ганчева. Катедра по Етнография - доц. Цв. Георгиева, проф. д-р Иваничка Георгиева, гл.ас. Таня Бонева, гл.ас. Красимир Стоилов, Миглена Кусева. Катедра по Архивистика и помощни исторически дисциплини - доц. Йордан Шопов, доц. Георги Георгиев, доц. М.Радева, гл.ас. Р. Донков, гл.ас. Андриана Нейкова, н.с. Юри Тодоров, М. Георгиева, Л. Божилова. Сектор по Нова и най-нова история - проф.д-р М. Семков, проф. д-р Андрей Пантев, доц. Хр. Мирчева, доц. Д. Драганов, доц. Г. Гунев, гл.ас. Р. Генов, гл.ас. Искра Баева, гл.ас. Петко Петков, ст.ас. Борислав Гаврилов, н.с. Д. Калчева, н.с. Дария Крачунова, н.с. Росица Ташева, Л. Чифчиян. Сектор по История на СССР - проф.д-р Ст. Колев, доц. Емил Михайлов, гл.ас. Ч. Найденов, гл.ас. Д. Вечев, гл.ас. Зоя Иванова, гл.ас. Искра Илиева, н.с. Александър Лунин, Р. Раденска.

100-годишнината на специалност история е повод за анализ и преценка на миналото, осмисляне на настоящето и прогнозиране на бъдещето. Такъв е характерът на следващите катедрени обзори.

БЕЛЕЖКИ

1 Подробно вж. Златарски, В.Н. Дейността на д-р К. Иречек в България по случай 50 години от дейността му. - Пер.сп.1905, кн.66,с.16 сл.
2 СД, IV ОНС, I р.с., с.384
3 Арнаудов, М. История на Софийския университет св. Климент Охридски през първото му полустолетие (1888-1938). С., 1939, с.38, 39.
4 Пак там, с.47.
5 ДВ, № 45, 3 септ. 1888.
6 ДВ, № 110, 11 окт. 1888.
7 СГОДА, ф.994к, оп.2,а.е.2, л.2.
8 Георгов, И. Поглед върху развитието на Университета, Алманах на Софийския университет св. Климент Охридски. С., 1929, с.27.
9 За него подробно вж. Алманах на Софийския университет св. Климент Охридски. 2. изд. С., 1940, 559-561.
10 Вж. пак там, с.3о9.
11 СГОДА, ф.994к, оп.2,а.е.2, л.5.
12 Пак там, л.4.
13 Пак там, л.5.
14 ДВ, № 2, 5 ян. 1889.
15 СГОДА, ф.999к оп. 2., а.е 2, л.5
16 Подробно вж. Алманах..., с.182, 183.
17 Арнаудов, М. Цит. съч., с.87.
18 Вж. Алманах..., с.3,4.
19 СГОДА, ф.994к. 2, а.е.2, л.24-36.
20 Пак таз, л.49.
21 Подробно вж. Агура, Д. Висшето училище в София. - Български преглед, № 1., с.122; Арнаудов, М., Цит.съч., с. 98-101.
22 ДВ, № 13, 18 ян. 1985.
23 Училищен преглед, 1896, № 11, 1110-1135.
24 СГОДА, ф.994к, оп.2,а.е.6, л.36.
25 Пак там, а.е.2, л.71.
26 Пак там, а.е.6, л.58, 59.
27 Пак там, л.55, 56.
28 Пак там; вж. още Арнаудов, М. Цит.съч., с.180.
29 Пак там, а.е.10, л.117.
30 Пак там, а.е., л.51.
31 Арнаудов, М. Цит. съч., с.193.
32 ДВ, № 19, 26 ян. 1904.
33 Год. СУ, Оф. дял. Т.2, с.48.
34 Пак там, 55-60.
35 Год. СУ, Оф. дял. Т.7, С., 1910/1911, С., 1912, с.60.
36 СГОДА, ф.994к, оп.2., а.е.10, л.49.
37 Год. СУ. Оф. дял. Т.5, 1908/1909, С., 1910, с.18.
38 СГОДА, ф.994к, оп.2., а.е.10, л.49.
39 Срв. Год. СУ. Оф. дял. Т.7. 1910/1911. С., 1912, с.93.
40 Пак там, с.90, 91.
41 Год. СУ, 10-11, 1913-1914, 1914-1915. С., 1915, с.7.
42 Вж. Таблицата в текста.
43 Срв. Год. СУ, Оф. дял, 1918/1919-1923/1924. С., 1925, с.28.
44 Пак там.
45 Вж. Арнаудов, М. Цит. съч., с.406 сл.
46 СГОДА, ф.994к, оп.2, а.е. 13, л.278.
47 Пак там, а.е. 14, л. 79-90.
48 Вж. Арнаудов, М. Цит, съч., с.509.
49 Год. СУ. Оф. дял. 1926/1927, С., 1928, с.28.
50 Подробно вж. Цветкова, Б. Деветдесет години висше образование по история в България. - И. Пр., 1979, № 1, с.95 сл.
51 Год. СУ. Оф. дял. 1937/1938. С., 1939, с.49.
52 Пак там, с.63, 64; Год. СУ. Оф. дял. 1938/1939. С., 1940, с.30; Год. СУ. Оф. дял. 1939/1940. С., 1941, с.39.

[53] Пак там, с.36, 38.
[54] Протокол на АС, 24 септ. 1944. (Протоколите на АС на СУ са запазени във фонда на СУ в СГОДА, във фонда на МНП в ЦДА на НРБ и в текущия архив на СУ, откъдето са ползвани).
[55] Протокол № 2 на АСы 26 септ. 1924.
[56] ДВ, № 243, 3 ноем. 1944.
[57] Протокол № 17 на АС, 07 февр. 1945.
[58] Разпис на лекциите за зимен семестър на уч. 1943/44 г. С., 1943, 6-8.
[59] Протокол № 4 на АС, 28 февр. 1945.
[60] Протокол № 20 на АС, 25 апр. 1945.
[61] Протокол № 7 на АС, 18 ноем. 1945.
[62] Заповед № 2523, 10 юли 1942 на МНП, ЦДИА, ф.177, оп.2, а.е. 1481, л.52.
[63] Протокол № 5 на АС, 01 ноем. 1944.
[64] Протокол № 19 на АС, 12 юни 1946.
[65] Протокол № 17 на АС, 7 апр. 1948.
[66] Протокол № 1 на АС, 26 септ. 1945.
[67] Протокол № 16 на АС, 15 май 1946.
[68] Протокол № 14 на АС, 14 апр. 1946.
[69] Срв. Закон и правилници на Университета. С., 1940, с.2.
[70] Протокол № 10 на АС, 25 ноем. 1946; Прот. № 18, 19 март 1947.
[71] Протокол № 10 на АС, 25 ноем. 1946.
[72] Срв. Разпис на лекциите (зимен и летен семестър) на учебната 1950/51 г. С., 1951, 31-32
[73] Вж. Г а н о в с к и, С. Образованието в Съветския съюз. С., 1945, гл. I.
[74] Вж. Проблеми на българската историография. С., 1973, с.15.
[75] Пак там.
[76] Протокол № 4-11 на АС на СУ, 1947/48.
[77] ДВ, № /, 13 ян. 1949.
[78] Подробно вж. Доклад за дейността на отдела за задочно обучение при СУ. В: ЦДА на НРБ, ф.143, оп.2., а.е.192,л.68а-77.
[79] Протокол № 9 на АС на СУ, 9 февр. 1949.
[80] Протокол на АС на СУ № 11, 9 март 1949; № 12, 16 март 1949; № 14, 30 март 1949.
[81] ЦДА на НРБ, ф. 437, оп.2.2, а.е.29, л.11.
[82] Пак там, л.13-14.
[83] Пак там, л. 65.
[84] За написване на следващите страници от прегледа са използвани запазени, но необработени материали от текущия архив на ИФ. Новият учебен план е разработен и приет през октомври 1954 г.7
[85] Протокол № 8 на ФС на ФИФ, 21 дек. 1954.
[86] Протокол № 15 на ФС, 7 апр. 1959.
[87] Протокол от разширен ФС на ФИФ, 30 дек. 1962.